

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АГРАРНЕ ПРАВО**

БОНДАР О. Г.,
кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор
(Запорізький національний
університет)

УДК 351.83:349.42

**МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ
ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ)
ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ,
УСТАНОВАХ, ОРГАНІЗАЦІЯХ
АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА**

Розглянуто та проаналізовано майнові відносини під час здійснення державного нагляду за охороною праці в сільському господарстві, досліджено місце Державної інспекції сільського господарства України, її територіальних органів у цих відносинах, проведено аналіз чинного законодавства.

Ключові слова: державний нагляд (контроль) у сільському господарстві України, Державна інспекція сільського господарства України, її територіальні органи, охорона праці.

Рассмотрены и проанализированы имущественные отношения при осуществлении государственного надзора за охраной труда в сельском хозяйстве, исследовано место Государственной инспекции сельского хозяйства Украины, ее территориальных органов в этих отношениях, проведен анализ действующего законодательства.

Ключевые слова: государственный присмотр (контроль) в сельском хозяйстве Украины, Государственная инспекция сельского хозяйства Украины, ее территориальные органы, охрана труда.

Property relations are considered and analysed during realization of state supervision after a labour protection in agriculture, investigational place of the State inspection of agriculture of Ukraine, its territorial organs in these relations, conducted analysis of current legislation.

Key words: state supervision (control) in agriculture of Ukraine, State inspection of agriculture of Ukraine, its territorial organs, labour protection.

Вступ. Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1, с. 7]. В умовах високої динаміки української сучасності, мінливості соціально-економічної ситуації проблеми охорони праці набувають усе складнішого характеру. Ускладнюються виробничі процеси, виконання роботи потребує від працівників нових знань і навичок, а від роботодавців – підвищення ефективності виробництва. Найбільш гостро

відчувається проблема охорони праці – як гарантоване Конституцією України право кожного. Як свідчать статистичні дані, на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності в Україні щоденно травмуються понад 200 працівників, з них близько 30 стають інвалідами і 5–6 осіб отримують травми зі смертельними наслідками. Ризик стати жертвою нещасного випадку на виробництві або постраждати від профзахворювань в Україні у 5–8 разів вищий, ніж у країнах Євросоюзу [2, с. 276–277]. Особливо актуальне питання захисту прав та інтересів працівників у сільському господарстві.

Питанням охорони праці присвячували свої дослідження такі науковці, як О. В. Артеменко, Н. Б. Болотіна, Е. Ф. Демський, В. М. Єрмоленко, О. М. Мельник, Т. С. Новак, В. Ю. Уркевич, О. С. Яра та інші вчені-правники. Безпосередньо проблемами контрольно-наглядової діяльності в агропромисловому комплексі займалися В. І. Курило, О. Ю. Піддубний, О. В. Баклан та ін.

Відаючи належне науковому доробку зазначених учених, хочеться зосередити увагу на специфіці майнових відносин як об'єкта державного нагляду (контролю) саме у сільському господарстві.

Постановка завдання. Мета статті – вивчення майнових відносин у сфері охорони праці в агропромисловому комплексі України як об'єкта державного нагляду (контролю), виявлення нерегульованих позицій під час проведення державного нагляду (контролю), пропонування шляхів удосконалення правового регулювання цих відносин.

Результати дослідження. Правовий інститут охорони праці в сільському господарстві має комплексний характер, для нього характерно поєднання загальних норм трудового законодавства щодо встановлення мінімальних гарантій у сфері охорони праці для всіх працюючих та спеціальних правових норм аграрного законодавства, які дозволяють урахувати галузеву специфіку охорони праці осіб, зайнятих у сільському господарстві. Внаслідок цього для вищезазначеного правового інституту спостерігається певне поєднання основних засад охорони праці в цілому та спеціальних принципів охорони праці в сільському господарстві [3, с. 100].

Регулювання відносин між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлення єдиного порядку організації охорони праці в Україні здійснюється законодавцем на підставі Конституції України за участю відповідних органів державної влади, серед яких, згідно з розділом IV Закону України «Про охорону праці» (далі – Закон), Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці (Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України); міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (зокрема, Міністерство соціальної політики України та Міністерство охорони здоров'я України); Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в межах наданих їм повноважень [1, с. 7].

Відповідно до ст. 259 Кодексу законів про працю України, нагляд та контроль за дотриманням законодавства про працю здійснюють спеціально уповноважені на те органи та інспекції, які не залежать у своїй діяльності від власника або уповноваженого ним органу. Згідно зі ст. 260 КзпП України, ч. 1 ст. 38 Закону державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці здійснюють:

- Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (в минулому – Державний комітет України по нагляду за охороною праці);
- Державна інспекція ядерного регулювання України (в минулому – Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки);
- Державна інспекція техногенної безпеки України (в минулому – Державний департамент пожежної безпеки Міністерства з надзвичайних ситуацій України);
- Державна санітарно-епідеміологічна служба України [1, с. 364].

Проте Міністерство аграрної політики та продовольства України також наділено деякими повноваженнями у сфері охорони праці. Відповідно до Закону й для проведення прикладних робіт з розробки і постійного удосконалення системи управління охороною праці на підприємствах, у господарствах, установах і організаціях, що входять до сфери управління Міністерства сільського господарства і продовольства України, розробки і здійснення науково-інженерних заходів, спрямованих на запобігання травматизму, аварій і захворювань у сільськогосподарському виробництві наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України від 4 квітня 1994 р. № 105 було створено Український науково-виробничий інженерний центр по охороні праці у сільському господарстві (Укрсільгоспохоронпраці). Укрсільгоспохоронпраці мав статус юридичної особи, основною його діяльністю була розробка і здійснення науково-технічного, санітарно-гігієнічного та соціально-економічного і правового забезпечення роботи щодо запобігання травматизму, аваріям і захворюванням у сільському виробництві. Укрсільгоспохоронпраці розробляв проекти правил, положень, інструкцій та інші проекти нормативно-правових актів про охорону праці, проводив паспортизацію умов і безпеки праці, облік, аналіз і вивчення причин виробничого травматизму тощо [4].

Згодом унаслідок проведення Президентом України адміністративної реформи у грудні 2010 р. Міністерство аграрної політики України було реорганізовано на Міністерство аграрної політики України та продовольства (далі – Мінагрополітики України) та Державну інспекцію сільського господарства України (далі – Держсільгоспінспекція України) [5]. До Держсільгоспінспекції як центрального органу виконавчої влади перейшли такі повноваження в частині нагляду (контролю) за охороною праці:

– здійснення контролю на підприємствах, в установах і організаціях агропромислового виробництва всіх форм власності за охороною праці, пожежною безпекою та безпекою дорожнього руху;

– розроблення галузевих програм і оперативних заходів з питань охорони праці, пожежної безпеки і безпеки дорожнього руху в галузях агропромислового виробництва;

– заборона експлуатації машин та інших технічних засобів для агропромислового комплексу, якщо їхній технічний стан не відповідає вимогам нормативних документів щодо показників якості, технологічності та безпечності, охорони праці та охорони навколишнього природного середовища, загрожує життю і здоров'ю працівників або створює можливість виникнення аварії.

Фактично Держсільгоспінспекція як центральний орган виконавчої влади контролює наглядову діяльність у сфері охорони праці, а Укрсільгоспохоронпраці, який перейшов до сфери управління Держсільгоспінспекції – безпосередньо виконує зазначені функції (відповідно до наказу Держсільгоспінспекції від 14 вересня 2011 р. № 94) [6].

Проаналізувавши Закон, ми не натрапили в ньому на контрольно-наглядові повноваження Держсільгоспінспекції, що, в свою чергу, суперечить Закону України «Про нагляд (контроль) у господарській діяльності» та Указу Президента України від 13 квітня 2010 р. № 459 «Про Державну інспекцію сільського господарства України» [7].

Підґрунтям для передачі повноважень у сфері охорони праці від Мінагрополітики України до Держсільгоспінспекції України слугувала Конвенція Міжнародної організації праці № 129 1969 р. про інспекцію праці в сільському господарстві, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 129 1969 р. про інспекцію праці в сільському господарстві» від 08.09.2004 № 1986 р. (далі – Конвенція) [8].

Відповідно до Конвенції завданнями системи інспекції праці у сільському господарстві є:

1) забезпечення застосування правових норм у галузі умов праці та охорони працівників під час їхньої роботи, як, наприклад, норм щодо тривалості робочого дня, заробітної плати, щотижневого відпочинку і відпустки, безпеки праці, охорони здоров'я та добробуту,

використання праці жінок, дітей і підлітків, та з інших подібних питань, тією мірою, в якій інспектори праці мають забезпечувати застосування таких норм;

2) забезпечення роботодавців і працівників технічною інформацією та консультацією щодо найефективніших засобів дотримання правових норм;

3) доведення до відома компетентного органу інформації про недоліки або зловживання, які не підпадають під дію чинних правових норм, і подавати йому пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Національне законодавство може покладати на інспекторів праці у сільському господарстві консультативні функції або функції контролю за застосуванням правових норм щодо умов життя працівників та їхніх сімей.

Як бачимо, законодавством України враховано норми Конвенції щодо створення інспекції охорони праці в сільському господарстві, але не враховано деякі позиції із завдань інспекції, наприклад, забезпечення застосування правових норм у галузі умов праці та охорони працівників під час їхньої роботи, як, наприклад, норм щодо тривалості робочого дня, заробітної плати, щотижневого відпочинку та відпустки, безпеки праці, охорони здоров'я і добробуту, використання праці жінок, дітей і підлітків та з інших подібних питань, тією мірою, в якій інспектори праці повинні забезпечувати застосування таких норм, що досить таки важливі, що вочевидь дає право інспекторами сільського господарства проводити перевірки і на підприємствах, підпорядкованих іншим центральним органами виконавчої влади в сільському господарстві, наприклад, Держветмедицині України та Держземагентству України.

Конвенція закріплює за персоналом статус державних службовців, умови роботи яких забезпечують стабільність зайнятості і роблять їх незалежними від будь-яких змін в уряді чи будь-якого небажаного зовнішнього впливу. Можна вважати, що у зв'язку з таким добрим матеріальним забезпеченням, з метою уникнення конкуренції, Конвенцію 129 було доповнено рекомендаціями щодо інспекції праці в сільському господарстві № 133 від 25.06.1969 [9]. Відтак передбачено, що кандидати на керівні посади в інспекції праці в сільському господарстві повинні мати відповідну професійну або академічну кваліфікацію чи великий практичний досвід у галузі адміністрації праці. Якщо рівень освіти в країні дозволяє, то кандидати на інші посади в інспекції праці в сільському господарстві (заступники інспекторів, молодші співпрацівники та ін.) повинні мати закінчену середню освіту, доповнену, за можливості, відповідною технічною підготовкою, чи володіти достатнім адміністративним або практичним досвідом у галузі праці.

У країнах з недостатньо розвинутою системою освіти особи, які призначаються на посаду інспекторів праці в сільському господарстві, повинні мати принаймні деякий практичний досвід у галузі сільського господарства або виявляти інтерес і мати відповідні здібності до виконання таких функцій. Вони мають якнайшвидше пройти належну підготовку на виробництві. Центральний орган інспекції праці повинен давати інспекторам праці в сільському господарстві відповідні вказівки, щоб вони могли однаково виконувати свої завдання по всій країні [9].

Нормами Конвенції передбачено такі права інспекторів:

– інспектори праці мають право безперешкодно відвідувати без попереднього повідомлення в будь-який час, будь-яке підприємство, що підпадає під контроль інспекції;

– під час інспекційного відвідування інспектор повідомляє про свою присутність роботодавця або його представника, якщо тільки не визнає, що таке повідомлення не зашкодить ефективності контролю;

– інспектори праці можуть уживати заходів для усунення недоліків, виявлених у будь-якій споруді, в обладнанні або методах роботи на підприємствах, а в разі безпосередньої загрози здоров'ю чи безпеці працівників – уживати заходів, які підлягають негайному виконанню, аж до припинення роботи;

– підприємства інспектуються так часто й так ретельно, як це необхідно.

Водночас у Законі України «Про основні засади здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» зазначається:

– планові та позапланові заходи здійснюються виключно в робочий час суб'єкта господарювання, визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку та в присутності керівника або його заступника, або уповноваженої особи суб'єкта господарювання;

– зупинення виробництва (виготовлення) або реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг допускається за вмотивованим письмовим рішенням керівника органу державного нагляду (контролю) чи його заступника;

– органи державного нагляду (контролю) здійснюють планові заходи з державного нагляду (контролю) за умови письмового повідомлення суб'єкта господарювання щодо проведення планового заходу не пізніше ніж за десять днів до дня здійснення цього заходу [10].

Таким чином, норми Закону України «Про основні засади здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» не узгоджуються та не відповідають нормам, зазначеним у ратифікованій Україною Конвенції Міжнародної організації праці № 129. Водночас, якщо міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України, застосовуються норми міжнародного договору [11].

Вважаємо, що ефективність державного нагляду забезпечуватись його раптовістю, можливістю, у разі загрози здоров'ю чи життю людини, зупинити виконання робіт, або експлуатацію несправного обладнання. Закон України «Про основні засади здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» створив правові колізії щодо застосування норм міжнародного права.

Інспектори праці у сільському господарстві, забезпечені відповідними документами, що засвідчують їхні повноваження, мають право:

1) безперешкодно, без попереднього повідомлення і в будь-який час доби проходити на будь-яке підприємство, що підлягає інспекції;

2) проходити у денний час до будь-яких приміщень, які вони мають достатні підстави вважати такими, що підлягають інспекції;

3) здійснювати будь-який огляд, перевірку чи розслідування, які вони можуть вважати необхідними для того, щоб переконатися у суворому дотриманні правових норм, зокрема:

а) наодинці або в присутності свідків опитувати роботодавця, персонал підприємства чи будь-яку особу, яка працює на підприємстві, з будь-яких питань, що торкаються застосування правових норм;

б) вимагати у порядку, передбаченому національним законодавством, надання будь-яких книг, реєстрів або інших документів, ведення яких приписано національним законодавством з питань умов життя і праці, з метою перевірки їхньої відповідності правовим нормам і знімати з них копії або робити з них витяги;

в) вилучати або брати з собою для аналізу зразки продуктів, матеріалів і речовин, які використовуються або оброблюються, за умови повідомлення роботодавцю або його представнику про те, що продукти, матеріали або речовини було вилучено або взято з цією метою [8].

Щодо частоти проведення інспекцій на сільськогосподарських підприємствах, то вони проводяться так часто й ретельно, як це необхідно для забезпечення ефективного застосування відповідних правових норм. У законодавстві України зазначається, що періодичність проведення планових заходів затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням органу державного нагляду (контролю).

Держсільгоспінспекція України зобов'язана публікувати щорічний звіт про діяльність служб інспекції у сільському господарстві у вигляді окремого звіту або частини свого загального щорічного звіту. Такі щорічні звіти публікуються протягом розумного терміну по

закінченні року, якого вони стосуються, в будь-якому разі протягом дванадцяти місяців. Копії щорічних звітів надсилають Генеральному директору Міжнародного бюро праці протягом трьох місяців після їхнього опублікування.

Висновки. Розглянувши актуальні питання здійснення майнових відносин як об'єкта державного нагляду (контролю) за охороною праці на підприємствах, установах, організаціях агропромислового виробництва, можна зробити ряд висноків та пропозицій.

1. Закон України «Про охорону праці» до органів, що здійснюють державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці зараховує:

– Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України (в минулому – Державний комітет України по нагляду за охороною праці);

– Державну інспекцію ядерного регулювання України (в минулому – Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки);

– Державну інспекцію техногенної безпеки України (в минулому – Державний департамент пожежної безпеки Міністерства з надзвичайних ситуацій України);

– Державну санітарно-епідеміологічну службу України й не передбачає контрольно-наглядових повноважень Держсільгоспінспекції України, як новоутвореного компетентного органу у цій сфері. Тому ч. 1 ст. 38 Закону України «Про охорону праці» необхідно доповнити абзацом 5 такого змісту: «Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі. Зазначене забезпечить Держсільгоспінспекції України та її територіальним органам повною мірою виконувати покладені на них Президентом України завдання.

2. Як бачимо, законодавством України враховано норми Конвенції щодо створення інспекції охорони праці в сільському господарстві, але не враховано деякі позиції із завдань інспекції, наприклад, забезпечення застосування правових норм у галузі умов праці та охорони працівників під час їхньої роботи, як, наприклад, норм щодо тривалості робочого дня, заробітної плати, щотижневого відпочинку і відпустки, безпеки праці, охорони здоров'я та добробуту, використання праці жінок, дітей і підлітків, та з інших подібних питань, тією мірою, в якій інспектори праці мають забезпечувати застосування таких норм, що досить важливо й вочевидь дає право інспекторами сільського господарства проводити перевірки також на підприємствах, підпорядкованих іншим центральним органами виконавчої влади в сільському господарстві, наприклад, Держветмедицини України та Держземагентству України.

3. Закон України «Про основні засади здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» суперечить нормам Конвенції в частині попередження власників чи уповноважених ним органів щодо проведення перевірок та періодичності проведення перевірок у сфері охорони праці. Зазначене дає право інспекторам з охорони праці застосовувати норми Конвенції.

4. Норми Конвенції дають право працівникам Держсільгоспінспекції, до повноважень яких належить здійснення перевірок щодо дотримання законодавства з охорони праці мати статус державних службовців.

Список використаних джерел:

1. Про охорону праці : науково-практичний коментар Закону України ; [ред. Артеменко О. В., Демський Е. Ф., Мельник О. М., Яра О. С., Бібік В. В., Вишневська Ю. В.] – К. : Професіонал, 2012. – 592 с.

2. Таран О. В. Науково-методичний аспект криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці / О. В. Таран // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) – 2010. – №

23. – С. 276–283.

3. Новак Т. С. Інституціональні принципи охорони праці в сільському господарстві (Загальна характеристика) / Т. С. Новак // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : «Право» : ред. кол. : Д. О. Мельничук (голова) та ін. – К., 2011. – Вип. 157. – С. 99–107.

4. Про створення Українського науково-виробничого інженерного центру по охороні праці у сільському господарстві Міністерства сільського господарства і продовольства України : наказ Міністерства сільського господарства і продовольства України від 04 квітня 1994 № 105 // Архів Мінагрополітики України.

5. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 94. – Ст. 15.

6. Про затвердження Статуту Українського науково-виробничого інженерного центру по охороні праці у сільському господарстві : наказ Держсільгоспінспекції України від 14.09.2011 № 94 // Архів Держсільгоспінспекції України.

7. Про Державну інспекцію сільського господарства України : Указ Президента України від 13.04.2011 № 459 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 11. – Ст. 114.

8. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 129 1969 р. про інспекцію праці в сільському господарстві : Закон України від 08.09.2004 № 1986 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 12.

9. Рекомендації щодо інспекції праці в сільському господарстві № 133 від 25.06.1969 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_101.

10. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 887 // Офіційний вісник України – 2007. – № 44. – Ст. 12.

11. Про міжнародні договори : Закон України від 29.06.2004 № 1906 // Офіційний вісник України – 2004. – № 35. – Ст. 11.

НОВІКОВ М. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права
юридичного факультету
(Херсонський державний університет)

ДО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНО-БІОЛОГІЧНОГО ВІДШКОДУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ШКОДИ

Започатковано правові засади добровільності відшкодування фізичної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, охарактеризовано її моральні та аморальні сторони. За допомогою медичних і юридичних засобів кримінальний правопорушник (донор) добровільно може надати біологічну допомогу потерпілій особі від злочину (реципієнту) під час загрози йому смерті або інвалідності. Обґрунтовуються пропозиції до Кримінального кодексу щодо крайньої необхідності добровільного відшкодування потерпілій особі фізичної шкоди, яка заподіяна суспільно небезпечним діянням.

Ключові слова: юридична оцінка фізичної шкоди, медично-біологічне добровільне відшкодування, моральність відшкодування фізичної шкоди, аморальність фізичної шкоди.

